

Dr. SZUBERT WACZAW egyetemi tanár /Lódz/

Mindenekelőtt meg szeretném köszönni azt, hogy meghívtak a konferenciára, amely alkalmat adott arra, hogy a szocialista országok munkajogi szakemberei mindenki számára érdekes témáról véleménycsere céljából összejöjjenek. Ez az összejövetel az első szervezett kontaktusra emlékeztet, amely ugyanabban a városban a szegedi Egyetem Munkajogi Tanszékének kezdeményezésére jött létre és a közelebbi együttműködés szálainak erősítésében jelentős szerepet játszott. Akkor, 13 évvel ezelőtt a munkajogi tudomány és oktatás általános problémáit vitattuk meg és azok az információk és vélemények, amelyeket akkor cseréltünk, mindazoknak, akik azon a találkozón résztvettek, igen jelentősek voltak.

A mostani tanácskozás tárgya pontosan meghatározott téma a munkajog és a társadalombiztosítás területéről. Ez a tanácskozás koncentrálttsága szempontjából kedvező, nem korlátozza ugyanakkor a tanácskozás átfogó jellegét, mivel ez a téma /munkahelyi balesetek/ átfogó és fontos problematikához kapcsolódik, melyet különböző szempontok szerint lehet vizsgálni. Az e területen fogantatosított intézkedések célja is különböző: balesetvédelem, a balesetek következményeinek kiküszöbölése a mindennapi és a munkahelyi életben, figyelembe véve a balesetet elkövetők fogyatékoságát. A fogantatosított intézkedéseknek a jellege is különböző lehet /technikai-szervezeti, gazdasági intézkedések, eszközök, amelyek az ergonómia, a pszichológia és a munkahelyi orvoslás, valamint a jog területéhez tartoznak./ Ez utóbbiak ismételten különböznek a jogi szabályozás módszereire szerint, valamint a különböző jogágakhoz - mint polgárjog, közigazgatási jog és különösen a munkajog és a társadalombiztosítási joghoz való tartozás szempontjából.

A munkahelyi balesetek problematikájának specifikuma az, hogy nem lehet elmélyíteni, ha egy tudományág keretein belül akarnánk maradni. Ez a problematika a szó legteljesebb értelmében komplex. Különböző faktorok párhuzamos figyelembe vételét igényli, amelyektől mind a munkahelyi balesetek gyakorisága, mind pedig azon tevékenységek hatékonysága függ, amelyek

befolyásolják a balesetek elterjedtségét és következményeit.

Mind az egyik, mind a másik területen szigorúan jogi kérdésekre is ki kell térni, hogy beláthassuk, miben áll maga a probléma. Éppen ebben található az a nehézség, amibe a jogász beleütközik ezen a területen, amely oly szoros kapcsolatban van a technikával, a közgazdasággal és a munkaszervezéssel és amelynek oly nagy társadalmi jelentősége van.

Ez a megelőzési akció periódusában egészen világos. A jognak ezen a területén igen jelentős szerepet kell játszania, ugyanakkor bebizonyosodik, hogy a jog nem önálló, korlátozott hatással bíró eszköz. E területen a jogi szabályozás igen átfogó; munkavédelmi előírásokból minden országban igen sok van, ezek meglehetősen részletekbe menőek, /ezáltal gyakran csorbát szenved rendszerük és az áttekinthetőségük/. Ennek ellenére ezek az előírások sohasem teljesen kimerítőek, mivel az ember nem képes lépést tartani a technika és a termelés-szervezés területén végbemenő változásokkal és azokkal, amelyek az új berendezések nyersanyagok és alapanyagok felhasználásából származnak, ami miatt az emberi egészséget fenyegető eddig ismeretlen veszélyek és káros hatások keletkeznek.

Ebből kifolyólag a balesetmegelőzéshez nemcsak azokat az eszközöket kell felhasználni, amelyekre a jogi előírások kimondottan utalnak, hanem olyan munkavédelmi alapelveket is, amelyek számolnak a gazdaság és a technika jelenlegi vívmányaival és az általános tapasztalattal is. Ilyen módon a jog tartalma nem korlátozódik csak a leírt technikai szabályozásra és a jogi köteleességek olyan viselkedésre /magatartásra/ is kiterjednek, amelyek nem direkt módon jogi előírásokkal szabályozottak, amely azonban megfelel annak az alapelvnek, amelyre majd utalok, és amelyekre ezek az előírások vonatkoznak.

Az a lehetőség is korlátozott, hogy legyenek figyelmeztető orgánumok /munkavédelmi megbizottak/. Természetes módon ők csak az e területen tapasztalható szabálysértések egy részét fedezhetik fel és az ilyen esetekben kiszabott büntetéseknél nem mindig van meg a kívánt hatása. A jogi eszközöket tehát ki kell egészíteni más ráhatási módszerekkel, mint gazdasági ösztönzők, technikai szervezési racionalizálással, beisko-

lázással, népszerűsítéssel, stb. Lényeges jelentősége van a társadalmi kezdeményezésnek és olyan körülmények teremtésének, amelyek a munkavállalók széles rétegének együttműködésével a munka kulturáltságát növelik és elősegítik a munkával járó veszélyeztetettség és káros hatások leküzdését.

Széles és komplex mindazon eszközök skálája, amelyek a munkahelyi balesetek következményei kiküszöbölésével és enyhítésével foglalkoznak. Ezen a területen szükséges egyrészt olyan tevékenységi formákat kifejleszteni, amelyek a munkahelyi balesetek következményeit, amennyire csak lehetséges, kiküszöbölik és amelyek a munkában megrokkantakat ismét a szakmai életbe hozzák vissza. Nélkülözhetetlen másrészt azonban olyan juttatást biztosítani, amely a balesetekkel kapcsolatos anyagi veszteséget és szenvedést /betegséget/ kárpótolja.

Az első ilyen területet alkotják az egészségügy, a deformáció és a rokkantság elleni segédeszközök, a szakmai rehabilitáció, amely átfogja a szakmai átképzés szükséges formáit és a rokkant lehetőségeinek megfelelő munkára való irányítás formáit. A másik ilyen területet alkotják a különböző jellegű pénzbeni juttatások, amelyek elosztását különböző alapelvek teszik lehetővé és amelyeket különböző intézmények osztanak el. Alapvető jelentőségű, hogy ezen mindkét tevékenységi irány egymással egyeztetett legyen, mivel ez az előfeltétele a jogszerű megformálásnak és a hatásosságnak. Ezen a területen mégis különböző nehézségek adódnak.

Mindenekelőtt a fent említett tevékenységi irányok és formák jogilag különböző mértékben szabályozhatók. A pénzbeni juttatásokra vonatkozóan egészen pontosan lehet rögzíteni jogi előírásokat, hogy milyen körülmények között áll fenn a meghatározott juttatásra való igény és melyik alapelvet kell figyelembe venni. A dologi juttatásokat ezzel szemben - az orvosi ellátás különböző formáit, a protéziseket, a szakmai rehabilitációt és a munkára való irányítást együttesen - természetesen nem lehet olyan pontosan meghatározni, mivel ezen juttatások módját és formáját az egyes személyek szükségleteinek megfelelően egyénileg kell meghatározni /tehát az általuk elszenvedett sérülések jellege, az általános egészségi állapot és a pszichikai ellenállóképesség szerint, valamint a hivatásnak a szakképzettség-

nek és a családi állapotnak, stb. megfelelően/.

A jogi előírásoknak e területen kényszerűen általánosnak kell lenniök és pontosan meghatározott juttatásokat nem fejtezhetnek ki. Mindazonáltal ezen juttatások hozzáférhetősége maga /és azok jogi hatásossága/ különböző tényleges körülményektől függ döntő mértékben /az egészségügyi létesítmények és rehabilitációs központok kiépítettsége, a kvalifikált szakemberek: orvosok, pedagógusok, szociális gondozók megfelelő száma/, akiknek a törvény tartalmához semmi közük sincs. Ebben a szituációban a jogászok érdeklődése szokás szerint a baleseti pénzbani juttatásokra koncentrál, amelyek jogilag kimerítően szabályozottak és amelyeknek a szó teljes értelmében igényjellegük van.

Ebből adódik bizonyos szemléletbeni egyoldalúság a munkahelyi balesetet szenvedő dolgozók számára nyújtott juttatások két különböző fajtáját tekintve. A pénzbani juttatásokat ennek következtében a segítségnyújtás más formáitól függetlenül elemzik, amelyekkel azonban szoros kapcsolatban kellene lenniök. A gyakorlatban ezek a juttatások nem mindig járulnak hozzá a gyógyítás és a rehabilitáció hatásosságának növeléséhez, sőt néha pszichológiai korlátot alkotnak, ugyanis a jogosult személyek attól való félelmükben, hogy elesnek a pénzbani juttatástól, néha nem akarnak az átképzési és rehabilitációs intézkedésekben együttműködni.

Ezen akadályok és gátások kiküszöbölése és a munkahelyi balesetesezők számára nyújtott dologi és pénzbani juttatásokat teljesen egységesítő feltételek megteremtése ebből fakadóan a szociálpolitika fő feladatát képezi a rokkantaknak nyújtott segítség területén. Ez megköveteli, mint említjük, az egészségügyi és rehabilitációs intézmények és létesítmények kiépítését és a munkában megrokkantak aktivizálására és produktivizálására irányuló, a jogon kívüli eszközök hatékonyságának emelését. Ezáltal biztosíthatjuk a rokkantak teljesértékű foglalkoztatását, ha a legértékesebb segítséget nyújtjuk nekik: helyreállítjuk az önmagukba vetett hitet és társadalmi hasznosságuk tudatát.

A pénzbani juttatások szintén elengedhetetlenek a veszteségek és a hátrányok kárpótlásához mint az átmeneti periódus-

ban nyújtott segítség, amikor azok kénytelenek a munkából távolmaradni. Ezek formáit, szerkezetét és az üzemi kötelező juttatások rendszerében és a társadalombiztosítási rendszerben elfoglalt helyét kell mérlegelni. Ezek a kérdések a különböző országokban eltérően vetődnek fel és ezáltal hálás területet jelentenek az összehasonlító tanulmányozás céljára.

Anélkül, hogy részletesen kitérnénk a részletes szabályozás és az e területen fellelhető különlegességek elemzésére, meg kell állapítani, hogy a balesetet szenvedők számára nyújtott pénzbeni juttatásoknak eltérő funkcióval kell bírniuk. Könnyebb és átmeneti sérülések esetében ezek általában a bizonyos idő alatt kieső jövedelem pótlására korlátozódnak, mivel a megfelelő kezelésnek ez idő leteltével biztosítania kell a munkába állás minden további károsulás nélküli lehetőségét. Ezt a problémát oldja meg legtöbbször a táppénz és esetleg más juttatások, amelyeket a periódus után, amelyben ez fennállt, kifizetnek, mégpedig olyan feltétellel, hogy ezek nagyságát meghatározzák /ennek a jövedelem 100 %-át kell kivennie és az ezen juttatásra való jogosultság maga semmi esetre sem függhet az eltöltött munkaviszony időtartamától/.

Az erre vonatkozó problémák mégsem mindig olyan egyszerűek, mivel könnyebb sérülések következményei nem mindig átmenetiek. Így pl. viszonylag könnyű kéz-sérülések miatt precíz munka végzése huzamosabb ideig lehetetlen lesz és más, látszólag jelentéktelen sérülések is megakadályozhatják a különleges körülmények között végzett munkát /pl. építkezésen, magasban végzett munka/. Ez ebben az esetben a szakmai átképzés szükségességét vonja maga után és ezáltal az illető dolgozó egész helyzetének huzamos átalakulása megy végbe. Lényegesen jelentős az ilyen esetekben nemcsak a sérülés fajtája, és súlyossága, hanem más körülmények is, mint mindenekelőtt a károsult szakmája, általános egészségi állapota, fizikai ellenállóképessége és a helyi munkapiacra lévő foglalkoztatási lehetőségek.

A balesetekben megsérültek számára nyújtott juttatások funkciói sokkal komplikáltabbak olyan nehéz sérülések esetében, amelyek általában huzamosabb következménnyel járnak. Ezek a juttatások mindenekelőtt a kereseti kieséseket és más jövedelmeket, - amelyek más, kedvező esetben meglehetnének -

és a megnövekedett kezelési, gyógyítási és esetleges ápolási költségeket, amelyek a rokkant és családja háztartását megterhelik, ki kell, hogy elégtítsék /egyenlítsék/. Ezeknek bizonyos mértékig az elszenvedett bajért kárpótlást kell jelenteniök, A gyakorlatban lehetetlen lenne ezeket az eltérő szükségleteket egy juttatási formával kielégíteni, ebből kifolyólag a juttatások egymáshoz viszonyítva differenciáltak.

A legjelentősebb szerepet ezek között a rokkantsági nyugdíj játsza, amelynek legalább feltételesen ki kell egyenlítenie a munkahelyi balesettel összefüggésben jelentkező kereseti kiesést. A gyakorlatban ez a rokkantsági nyugdíj nagyságától függ. Még ott is - mint Lengyelországban -, ahol a nyugdíjak viszonylag magasak, meglehetősen gyakran előfordul, hogy a nyugdíj funkciója ezen a területen túlmeleg, mivel az bizonyos mértékben más veszteségeket is kiegyenlít, amelyek a károsult dolgozót érték. Ennek alapja az, hogy a rokkantsági nyugdíjak megállapításánál és nagyságánál /ha a rokkantság munkahelyi baleset következménye/ mindenekelőtt a fiziológiai kritériumok a döntőek, amelyeket orvosilag ítélnek meg, és nem a gazdasági következmények, amelyek konkrét keresetcsökkenésben jutnak kifejezésre.

Általában azonban a munkahelyi balesetet szenvedők számára megállapított rokkantnyugdíj gyakran nem kielégítő juttatás és emiatt azt a lehetőséget keresték, hogy ezeket olyan juttatásokkal egészítsék ki, amelyek a fennmaradó veszteségeket fedeznék.

Ez utóbbi juttatások megállapításának jellege és elvei fontos problémát jelentenek, amelyet különböző módon oldanak meg. A kiindulási pontot az általános juttatások alkotják, amelyeket a polgári jog alapján, ha a baleset okáért az üzem felelős, felosztanak. E kártérítési juttatások szintjét minden esetben törvény szabályozza. Ebben a károk teljes megtérítése, amelyet a rokkantsági nyugdíj nem elégít ki, szabályként érvényesül. A gyakorlatban mégis igen nehéz volt ezt elérni, nemcsak a hosszadalmas jogi eljárás miatt, hanem azért, mivel a kártérítési igényjogosultságot alátámasztó körülmények bizonyítása a károsultat terhelte.

Ebben az összefüggésben különböző módokon keresték a megoldást, amely a károsult érdekeit jobban biztosította. Ez a fejlődés nem ugyanazon módon zajlott le a különböző országokban és eltérő fázisban megállt.

Anélkül, hogy rátérnénk a részletekre, meg lehet állapítani, hogy a vitatott fejlődés arra irányult, hogy azokat a feltételeket, amelyekről a károsult dolgozó általi kártérítési jogosultság bizonyítása függ, csökkentsék, és a dolgozót a bizonyítási teher alól felmentsék /legalábbis nagy részben/, ugyanakkor magának a juttatásnak a megállapítási alapelveit bizonyos fokig egyszerűsítették /az esetleges vitás kérdések tárgyának szűkítése/. E fejlődéshez az igazságszolgáltatás nagyban hozzájárult. Főként a jogalkotásban jutott kifejezésre, amely ezt a témát, nevezetesen a jóhiszemű cselekedetekért való polgárjogi felelősségvállalástól eltérően más alapokra helyezte.

E változás következtében a baleseti kártérítési juttatások szabályozása eltér a polgári jogtól és a munkajog egyik intézményévé vált. Megváltozott továbbá a viszony a kártérítési juttatások és a társadalombiztosítási szervek által fizetett rokkantsági nyugdíjak között. Ha azonban a viszonylag egyszerű kritériumok alapján megállapított /pl: az egészségi károsodás foka/ kártérítési juttatásokat általánként fizetik, és ha az e juttatásokra jogosító általános körülmények hasonlóak a biztosítási nyugdíjjogosultság esetéhez /mint ez Lengyelországban van/, a két juttatás közötti határ egyre kevésbé világos. Természetesen fenn marad a különbség, hogy minden esetben a kártérítés kifizetésére kötelezett alany különböző lesz: ezek nevezetesen az üzem vagy a társadalombiztosítási szerv. Ez a különbség sem látszik mindig egészen világosan, mivel a társadalombiztosítási szerv általi kifizetéseket regresszív módon át lehet ruházni az üzemre. Azonkívül a társadalombiztosítási szervek pl: Lengyelországban arra kötelezettek, hogy a magántulajdonban lévő üzemek dolgozóinak kifizetett kártérítési juttatásokat direkt módon fedezzék.

Ebben a helyzetben felvetődik a probléma, vajon célszerű-e az üzem és a társadalombiztosítási szerv kártérítési kifizetéseinak e kötelességét továbbra is fenntartani, vagy a baleseti károsultak számára kifizetett mindenfajta juttatással a társadalombiztosítási szervet kell-e megterhelni. Ennek a szerepe akkor nemcsak táppénz, rokkantsági nyugdíj és hasonló, kifizetésére korlátozódnak, hanem - pontosan meghatározott alapelvek szerint - a tartós vagy az átmeneti jellegű kiegészítő kártérítések kifizetésére is kiterjedne.

Ebben a megoldásban a károsult munkavállalók és családjuk igényei érvényesítésében a jelentősen egyszerűbb eljárás lenne az előny.

Emellett a megoldás mellett szól az a körülmény, hogy az üzemek kártérítési kifizetéssel való megterhelése, mint azt a gyakorlat mutatja, a megelőző, az óvó, azaz a nevelési funkciót nem teljesíti, mégpedig különösen azért, mert a juttatások korlátozásához szükséges jogi alapok szélesednek és az üzemi vételességen alapuló esetekre is kiterjednek.

Van azonban igen fontos alapja a jelenlegi biztosítási és kártérítési kötelesség fenntartásának, amelyre Nagy professzor ur joggal utalt referátumában.

Ezeket a kérdéseket a szocialista országok társadalombiztosításának szerepének és feladatainak, valamint jellegének formálásával szoros egységben kell eldönteni. A segítség más formáira vonatkozó optimális egyeztetés kérdése, amelyekről az imént szó volt, továbbra is aktuális marad a rokkantak rehabilitációs akciójának állandóan növekvő lehetőségei figyelembevétele mellett /mégpedig anélkül, hogy a baleseti sérültek számára kifizetett juttatások megállapításának utjára-módjára tekinettel lennének/.